Marcel Fité. Llengua Nacional, núm. 55

Som un signe per interpretar.No oferim mostres de dolor,tot i perdre la llengua en la llunyania.
Hölderlin

Escric aquest article fora de Barcelona, en un lloc arrecerat del litoral, a certa distància del mar. Davant meu s'estén una pineda esponerosa, molsuda, que davalla flonjament fins a tocar de la ratlla de la costa; allà, segada de sobte per uns roquissars de granit farcits de tamarius i atzavares, es vincla retuda vers la lluïssor de les ones i les veles blanques. La brisa, silenciosa i encara fresquívola, molt agradable, ratifica la seva presència per mitjà de fumerols de pol·len que es desplacen d'una capçana a una altra com nuvolets de farina. Els pins, alguns gegantins, enlairen les seves branques rogenques, corsecades i poderoses, cap al cel; a l'estiu, més eixarreïts, sembla que implorin pluja, però ara, a la primavera, és com si brindessin al sol amb les seves copes tan verdes i perfumades.

I el brindis, de fet, podria ser del tot justificat. Anys enrere no haurien pas pogut créixer tant. La fusta anava cara i ben segur que l'amo dies ha que els hauria fet tallar. Tenien un valor econòmic, una vàlua exclusivament material. Avui, pel que sembla, la fusta del país es cotitza molt poc; però, contra el que es podria creure, no és pas aquesta circumstància la que ha salvat la pineda dels nous perills que l'amenacen (asfalt, grues, moderna maquinària forestal, piròmans, etc.). La pineda, ara, té un nou valor, que ja no és simplement material com fa uns anys, sinó ecològic, estètic i, de retop, turístic. Per tot plegat, és reivindicada i vetllada pels grups ecologistes i, mal que bé, protegida per les lleis de protecció de la natura i de l'entorn. I és aquest nou valor, en clara contraposició amb l'afany devorador que caracteritza la fal·lera urbanitzadora que sembla haver-se estès d'uns anys ençà, l'únic agafador que li pot garantir la supervivència. Un equilibri precari, doncs, però esperançat. Si més no, cal confiar que sigui durador.

Els valors, com acabem de veure, no són estàtics ni immutables: poden transformar-se, crear-se o desaparèixer. Però, què és el que fa que un determinat valor es transformi, es creï o desaparegui? La pregunta podria semblar ociosa, un

simple entreteniment retòric i especulatiu, poc o gens lligat amb els temes de llengua que se solen tractar en aquests articles. Res, però, més lluny de la realitat. Saber com funcionen els mecanismes a l'entorn de la creació, la transformació i la pèrdua dels valors en una societat com la nostra és un element clau a l'hora de dissenyar qualsevol estratègia destinada a garantir la supervivència i l'envigoriment de les llengües que, en un nombre molt alt, estan greument amenaçades d'extinció. En tenim un exemple clar en el valor que es va donar a l'estat d'Israel a la recuperació de l'hebreu, i que es podria resumir en la frase d'Aixer H. Ginsberg: "el capital primordial de tota nació és la llengua acumulada de generació en generació (…) mai cap nació no ha de perdre aquest capital" (veg. Llengua Nacional, núm. 48, p. 35). I, sense anar tan lluny, la mateixa revista que ara teniu als dits s'anuncia primordialment com "La revista (que) explica i defensa els valors de la nostra llengua".

Què és un valor?

Quan parlem de valor, aquí, no ens referim al que pot tenir un determinat objecte (vàlua econòmica, per exemple) o una persona (vàlua professional, etc.), sinó al que s'atorga a cadascuna de les qualitats positives, considerades en abstracte, que una societat projecta sobre la realitat i es fa com seves. Vistos així, els valors no són en les coses, en els objectes o en les persones, sinó en la manera com ens els mirem i en allò que sentim davant seu. Els valors, doncs, són una projecció de la mirada. Un punt de vista. Això explica per què hi ha coses inútils que tenen un alt valor i, en canvi, altres que són indispensables no en tenen pràcticament cap. El valor de la pineda ja no està determinat per la vàlua econòmica (preu de la fusta o del terreny), sinó per l'atenció que la verdor de les capçanes ha desvetllat en una determinada gent; per la capacitat que ha tingut de captar-ne la mirada i de fer que hom hi projectés les seves emocions.

Cada societat està constituïda al voltant d'una cultura, és a dir, al voltant d'un conjunt d'idees i tradicions seleccionades històricament i, molt especialment, dels valors que s'hi vinculen. Com més sòlids i estesos siguin aquests valors, idees i tradicions, més probabilitats tindrà la cultura de funcionar d'una manera estable, sense grans canvis ni trasbalsos. Una cultura ecològica arrelada i constant, doncs, és la millor garantia de supervivència de la pineda, i de tots els espais verds.

Pèrdua i transvaloració dels valors

Per a dirigir la mirada vers un punt, cal que hi hagi algun tipus de poder i de voluntat per a dirigir-la-hi. La pèrdua de poder o de voluntat de poder comporta la pèrdua de valors, que, en deixar els seus espais buits, seran omplerts per uns nous valors, sovint aliens i curosament programats i dirigits. Que els valors propis perdin el seu valor, siguin substituïts o transvalorats, és una manifestació evident de decadència. El llarg període de la nostra història, conegut amb aquest nom, es va caracteritzar per una pèrdua i transferència de valors, que anava estretament lligada a la pèrdua de poder que s'havia produït.
Els valors de l'alta cultura (la poesia, el pensament filosòfic, la memòria històrica, etc.) foren en bona part desplaçats i substituïts per altres valors; alguns d'autòctons, com la cançó popular –que va atènyer una qualitat excepcional–, però uns altres de forasters, com ara l'enlluernament que originà el "Siglo de Oro" castellà. L'impacte que tot plegat produí sobre la llengua i la cultura catalanes és prou conegut i ha estat a bastament estudiat i discutit: fins i tot el nom de la llengua restà esborrat i confós durant tots aquells segles! El seu ús, en canvi, i els valors religiosos amb llurs manifestacions culturals (cicles nadalencs, de passió, etc.) es van mantenir. Aquests dos valors, llengua parlada i religió, fortament arrelats, sembla que van ser suficients, en la societat d'aquella època, per a mantenir viu el fil de la

nostra cultura fins a la Renaixença.

Si la Decadència es caracteritzà per una pèrdua i transvaloració dels valors, la Renaixença s'esmerçà a recuperar-los. Aribau, per exemple, re-situà la llengua més enllà de la mera funció conversacional a què havia estat reduïda per les circumstàncies polítiques i en reivindicà els valors històrics ("Plau-me encara parlar la llengua d'aquells savis, que ompliren l'univers de llurs costums i lleis…") i els valors afectius ("Si quan me trobo sol, parl amb mon esperit, en llemosí li parl, que llengua altra no sent…"). I Verdaguer, plenament conscient de la seva tasca ("Lo que un segle bastí, l'altre ho aterra"), aconseguí amb la seva obra no sols recuperar i salvar una gran part del nostre patrimoni cultural, sinó que, a més, va ser capaç de fer fixar l'atenció –i per tant, de recuperar-ne el valor– en les joies romàniques que al Conflent agonitzaven entre bardisses ("Dels romànics altars no en queda rastre, del claustre bizantí no en queda res…"), fet que, com és sabut, n'afavorí la restauració.

¿S'havia recuperat el poder perdut, durant la Renaixença? És evident que no. Però el que sí que s'havia recuperat era la voluntat de poder, aquest tret fonamental en la vida de tot país, que és una condició indispensable per a la creació i represa de valors, és a dir, per a poder dirigir la mirada cap a allò que hom considera imprescindible per a la seva pròpia supervivència i projecció.

Els valors, ara i aquí

Dins el fràgil equilibri en què ens movem (com en el cas de la pineda!), hi ha aspectes esperançadors, però també d'altres que no ho són tant. D'una banda, podem constatar l'existència d'organitzacions actives i altruistes, com ara la CAL o la mateixa Associació Llengua Nacional, que es mobilitzen i treballen per situar la llengua del país en el lloc i la manera que li correspon. De l'altra, la represa de campanyes lingüístiques institucionals –més enllà de les crítiques interessades i dels possibles resultats, poc avaluables a curt termini– és una bona notícia per a l'ecologia la llengua i la seva revaloració.

Però, com deia, també hi ha motius de preocupació. Així, com tothom sap, l'any passat es va commemorar el quart centenari de l'edició de la primera part del *Quixot*, és a dir, la part que no té res a veure amb Barcelona. La celebració ningú no negarà que va ser d'upa, sense estar-se de res: un pressupost més que digne: la premsa va parlar de vint milions d'euros (3.500.000.000 de les antigues pessetes), que no està gens malament; una supercomissària d'"alt standing"; exposicions; conferències; itineraris; visites guiades; etc. Cal reconèixer als responsables de la cultura espanyola l'habilitat que han tingut a l'hora de dirigir les mirades cap a aquesta gran obra de Cervantes, és a dir, l'habilitat de convertir-la en un valor, més enllà de la precisió de les dates, l'exactitud d'algunes dades o la seva indiscutible vàlua literària. Fins aquí no hi ha res a

objectar. Però es dóna el cas que en aquell mateix any es complia també el centenari de l'obra
Solitud,
del naixement de X. Benguerel, de J. Llacuna, de J. Coromines; feia quinze anys de la mort de M. de Pedrolo, es complia el vuitè centenari de les Homilies d'Organyà… I aquí sí que em sembla que les mirades de la gent han anat més perdudes i poc o gens ben orientades. Pel que fa a les Homilies d'Organyà, l'esforç ha estat pràcticament nul. No ha arribat ni als 52 cèntims d'euro que Miret i Sans en pagà a Mn. Riba ara fa cent anys. És clar que Mn. Riba, home allunyat de l'efervescència cultural barcelonina, tampoc no donava gaire "valor" al document: "Que aun cuando me parece poca cosa la cantidad de 85 pesetas por aquel manuscrito catalán, no obstante se lo cedo a V. por dicha cantidad, en primer lugar porque
su valor es muy relativo
…"(el subratllat és meu), diu el mossèn, amb resignada murrieria, en una carta que dirigí a Miret el primer de setembre de 1907. A mi aquesta frase sempre m'havia semblat un exemple excel·lent per a il·lustrar la mentalitat pobra i decadent que havia presidit la vida del país durant segles. Mossèn Riba versus Miret i Sans. I, entremig, uns vells papers catalans. Tenen valor? No en tenen? Jo sempre havia pensat que sí. Però el silenci a l'entorn de la commemoració que s'ha celebrat a Organyà sembla donar la raó a la tesi de Mn. Riba: el seu valor és molt relatiu… Per si això no fos prou, un home docte com el senyor Josep Moran, filòleg, universitari i –segons m'informen– força vinculat a l'Institut d'Estudis Catalans, va acabar de reblar el clau en afirmar que "també és

discutible el valor estètic “literari
” d’aquests sermons senzills i populars, de caràcter bastant elemental” (el subratllat és meu, veg.
Llengua Nacional
, núm. 43, p. 5). Per tant, em dono per vençut: el seu valor no solament és relatiu sinó, a més, discutible…

Estem entrant en un nou període de decadència? Vivim en una època de pobresa enmig de l’opulència? La pèrdua de valors, la incapacitat per a percebre’ls és, efectivament, un signe de decadència. No sentir la manca de valors com una mancança, però, és pitjor que la decadència. És caminar cap a l’abisme de l’extinció, és perdre la llengua en la llunyania i no oferir mostres de dolor.

I ara, arribats aquí, ja em perdonareu: us deixo. Me’n vaig a escoltar les proves d’una lectura de les Homilies d’Organyà, feta per l’actor i rapsode Lluís Soler. M’han assegurat que és esplèndida: una meravella.

Una cultura sobreviu quan les eves pràctiques augmenten la supervivència d'aquells que les practiquen (en una situació ideal).

El que una persona senti per la supervivència d'una cuñtura dependrà de les mesires emprades per aquesta cuñtura per a induir els seus membres a treballar per la supervivència.

Encara que la majoria de coses que la gent fa per la

supervivència de la seva cultura no és "intencional".

El valor no es forma ni creix per la producció, sinó pel consum.